

Επιμέλεια Γιώργος Χατζηβασίλης

ΤΑ ΜΑΘΑΤΕ ΤΑ ΝΕΑ;

Η παλιά Αθήνα που αγαπήθηκε και τραγουδήθηκε με πάθος

Κακάσκημη και παραμελημένη ύστερα από το πολεοδομικό έγκλημα από την τοπική αυτοδιοίκηση και τις μεταπολεμικές κυβερνήσεις, η Αθήνα ήταν και παραμένει η ψυχή της Ελλάδας.

Εδώ παίρνονται όλες οι μεγάλες αποφάσεις για το μέλλον της και το μέλλον του λαού της, εδώ έχει συγκεντρωθεί ο μιούς πληθυσμός της πατρίδας μας, εδώ γίνονται οι μεγάλες πολιτιστικές εκδηλώσεις, εδώ είναι ο πρώτος σταθμός για εκατομμύρια επισκέπτες, εδώ η Ακρόπολη επιβλέπει αφ' υψηλού τα πάντα, εδώ θα καμαρώσετε τη λεβεντιά του ιοσιλία στο Μνημείο του Αγνωστου Στρατιώτη.

Γι' αυτό η Αθήνα αγαπήθηκε και τραγουδήθηκε με πάθος. Ποιός από εμάς δεν έχει τραγουδήσει το «Ομορφή μ' Αθήνα/ πού 'ν' τα χρόνια εκείνα/ που 'ν' τα χρόνια εκείνα τα παλιά/ λες και σ' είχαν άχτι/ και σε κάναν στάχτη/ σαν γριά μ' αχτένιστα μαλιά/ Που 'ν' τα χρόνια που ξηγιόμαστε αλάνικα/ και που σέρναν τα σκυλιά με τα λουκάνικα»; Μάπως ξεχάσατε «Στης Πλάκας τις ανηφοριές» και «...πως κι ο θεός είναι πλακιώτης», ή «το τραμ το τελευταίο» και «...ντάγκα-ντουγκ το καμπανάκι»; Πάντα επίκαιρο θα είναι το «...όμορφή μου Αθήνα, που 'ν' τα χρόνια εκείνα...» και αναμνήσεις μιας άλλης εποχής το «Κάτω στο Μεταξουργείο/ και με ζέστη και με κρύο/ μεγαλώσαμε κι οι δύο», ενώ η Σοφία Βέρμπο τραγούδησε με υπερηφάνεια «...Λόντρα Παρίσι Νιού Γιόρκ Βουδαπέστη Βιέννη/ μπρός την Αθήνα καμιά σας καμιά σας δε βγαίνει», σε σίχους του Μίμη Τραϊφόρου και μουσική του Λεό Ραπίτη.

Ομως, δεν είναι μόνο τα τραγούδια της παλιάς Αθήνας που θυμόμαστε με αγάπη επειδή φέρνουν πίσω γλυκείς αναμνήσεις νεανικού κεφιού, γιατί από την εξέλιξη της Αθήνας σε τοιμεντούπολη γλίτωσαν και κάποιες παλιές συνοικίες. Εγώ τις βλέπω σαν συναισθηματική όσον επειδή ακόμη διατηρούν τα καλύτερα στοιχεία από τον ανθρώπινο χαρακτήρα της Αθήνας του χθες. Γι' αυτό ας διαβάσουμε την ιστορία τους...

Εξάρχεια

«Γύρω στα 1960, η Εξάρχεια ήταν μια ήσυχη γειτονιά. Λίγες οι πολυκατοικίες, περισσότερα τα παλιά διώροφα με τις ξύλινες πόρτες και τα μαρμάρινα μπαλκόνια. Όταν εκείνον τον καιρό πέρασε για πρώτη φορά το αστικό λεωφορείο του Γκύζη από την οδό Ζωοδόχου Πηγής, έφερε την ίδια αναστάτωσην που βλέπουμε στα γούεστερν να φέρνουν τα τραίνα στις πόλεις των αποίκων της Άγριας Δύσης» γράφει ο Δημήτρης Πετρετίδης στο διήγημά του «Το Καφενείο» το 1990.

Τα Εξάρχεια άρχισαν να χτίζονται τις δεκαετίες του 1870-1880, στα δυτικά της Νεάπολης. Πίραν το όνομά τους από τον Έξαρχο, έναν ππειρώτη που είχε το παντοπωλείο του στη γωνία των οδών Θεμιστοκλέους και Σολωμού. Στις αρχές του 20ου αιώνα, η ευρύτερη περιοχή της Νεάπολης και των Εξαρχείων ήταν το αθηναϊκό Quartier Latin, η μποέμικη γειτονιά «των ποιητών, των φοιτητών και των τριβαδούρων, της νεόπτοις, των ειδυλλίων και των τραγουδιών» όπως διαβάζουμε στις

«Παληές Γειτονιές» που έγραψε ο Κώστας Δημητρίδης το 1946.

Μακρυγιάννη

Μια από τις αθηναϊκές γειτονιές των οποίων τα ονόματα είναι στη γενική (του Ψυρρή και όχι το Ψυρρή, του Γουδή και όχι το Γουδή, του Γκύζη και όχι το Γκύζη), πήρε το όνομά της από το σπίτι του στρατηγού Μακρυγιάννη, που βρισκόταν στη γωνία των σημερινών οδών Μακρυγιάννη και Αθανασίου Διάκου. Στο σπίτι αυτό, που χτίστηκε το 1834, γευμάποιος ο Όθωνας επιστρέφοντας από την περιοδεία του στη Στερεά Ελλάδα την ίδια χρονιά –ήταν, μάλιστα, η πρώτη επίσημη πρόσκληση σε γεύμα που έλαβε ο νεαρός βασιλιάς της Ελλάδας. Κι επειδή η Ιστορία αγαπά πολύ τις τραγικές ειρωνείες, επτά χρόνια αργότερα, το 1840, σε αυτό το ίδιο σπίτι πραγματοποιήθηκαν οι μυστικές συναντήσεις των αντιοθωνικών και οργανώθηκε η επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου.

Η γειτονιά άρχισε να κτίζεται μετά τα μέσα του 19ου αιώνα, γύρω από τα κτήματα της οικογένειας του Μακρυγιάννη –τα οποία έφταναν τόσο μακριά, που ένα τμήμα τους παραχωρήθηκε από τον ίδιο τον Γιάννη Μακρυγιάννη στο δημόσιο για τη δημιουργία του κάπου του Ζαππείου.

Ψυρρή

«Επισκεφτίκαμε την πιο παλιά συνοικία της νέας πόλης, την ονομαζόμενη Ψυρρή, που με τους κατοίκους και τα σπίτια της δίνει μια εικόνα από την κατάσταση της πόλης, όπως ξεπετάχτηκε μέσα από τα ερείπια μετά τον απελευθερωτικό πόλεμο, στην πλαγιά της Ακρόπολης. Εδώ ουνανιά κανείς παλιούς Αθηναίους, δηλαδή απογόνους εκείνων που κατοικούσαν στην Αθήνα ακόμα πριν από τον απελευθερωτικό πόλεμο» γράφει ο γερμανός ακαδημαϊκός Καρλ Κρουμπάχερ στο έργο του «Στην Αθήνα».

Τον 19ο αιώνα ήταν η γειτονιά των περιθωριακών τύπων της Αθήνας, των κουτσαβάκηδων (όνομα που προήλθε από τον εριστικό δεκανέα του ιππικού της οθωνικής περιόδου, Δημήτρη Κουτσαβάκη), των μόρτηδων (από το γαλλικό mort, που σημαίνει νεκρός, επειδή εκτελούσαν χρέη νεκροθάφη το 1854, όταν ξέπασε η επιδημία πανούκλας) και των τραμπούκων (από τα ομώνυμα κουβανέζικα πούρα που τους κερνούσαν οι υποψήφιοι δημοτικοί άρχοντες για να κερδίσουν την υποστήριξή τους).

Η χαρακτηριστική τους εμφάνιση, με τις αφέλειες, το στριφτό μουστάκι, το μαύρο σακάκι φορεμένο μόνο στο αριστερό χέρι (για να το ξεφορτώνονται εύκολα σε περίπτωση καυσά) και τα μυτερά παπούτσια, έγινε «όπλο» στα χέρια του διευθυντή της Αστυνομίας Δημήτρη Μπαϊράκταρη, για τον οποίο η Ιστορία θα έγραψε ότι ήταν εκείνος που κατέφερε να τους «νικήσει» εξευτελίζοντάς τους, και τελικά να τους ξεφαντίσει από την γειτονιά. Πρώτα έπληξε τα στέκια τους, τα καφενεία και τις ταβέρνες της περιοχής, εν συνεχείᾳ με μια μεγάλη ψαλίδα έκοβε τις αφέλειες και τα (μη φορεμένα) μανίκια του σακακιού τους και τέλος τους ανάγκασε με ένα

σφυρί να καταστρέψουν οι ίδιοι τα όπλα τους –τα οποία πωλούνταν εν συνεχείᾳ για παλιοσίδερα στην πλατεία Δημοπρατηρίου. Όποιος αρνούνταν, ερχόταν αντιμέτωπος με τον βούρδουλα του Μπαϊράκταρη –κι επειδή «μια ξυλιά με το καμπούκι είν' αιώνιο ρεζίλικι», ένας προς έναν προτίμος τελικά της φυλακής τα σίδερα που ως γνωστόν «είναι για τους λεβέντες».

Μεταξουργείο

Μία από τις δύο πρώτες γειτονιές που αναπτύχθηκαν έξω από το ιστορικό κέντρο στα τέλη του 19ου αιώνα (η άλλη ήταν η Νεάπολη), το Μεταξουργείο υπήρξε μια από τις μεσοαστικές συνοικίες της Αθήνας ως τα μέσα του 20ου αιώνα. Πήρε το όνομά της από το εργοστάσιο μεταξιού που σήμερα στεγάζει την Πινακοθήκη του Δήμου Αθηναίων, και το οποίο ιδρύθηκε το 1845. Κατοικήθηκε –όπως εύκολα θα μάνιευε κανείς – αρχικά από τους εργάτες που δούλευαν εκεί, αλλά και σε άλλες βιοτεχνίες της γύρω περιοχής.

Ηταν, επίσης, η γειτονιά των ιταλών τεχνιτών που έφτιαχναν τα περίφημα καπέλα στη γειτονικό εργοστάσιο του Ηλία Πουλόπουλου, στην Πειραιώς. Εκείνοι ήταν που σχημάτισαν εδώ τις πρώτες χορωδίες, οι οποίες χάρισαν σταδιακά στο Μεταξουργείο την φήμη της γειτονιάς με τις νυχτερινές κανιάδες και σερενάτες. Ήταν, επίσης, η γειτονιά των θεάτρων και εκείνη από την οποία ξεκινούσε το αποκριάτικο Γαϊτανάκι.

Κολωνάκι

Η... αριστοκρατική μας γειτονιά άρχισε να θεωρείται τέτοια γύρω στο Μεσοπόλεμο –και ακόμα περισσότερο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Μέχρι τότε, ήταν μια αραιοκατοικημένη περιοχή που ξεκίνησε να κτίζεται μόλις το 1860, γύρω από τους αμπελώνες, τους αγρούς και τις στάνες που διατρούσαν οι βοσκοί στις πλαγιές του Λυκαβηπτού. Χαρακτηριστικό είναι πως η οδός Μαρασλή αποτελούσε για τους Αθηναίους της πρώτης δεκαετίας του 20ου αιώνα τον χώρο περιπάτου όπου τα πιτοιρίκια τρελαίνονταν να κυνηγούν βατράχια στα χαντάκια του.

Το όνομα Κολωνάκι οφείλεται σε μια μικρή κολώνα του Μεσαίωνα που βρέθηκε κοντά στην Πλατεία Δεξαμενής και αναστηλώθηκε στην Πλατεία Φιλικής Εταιρείας. Για τους Αθηναίους του Μεσαίωνα, το κολωνάκι αυτό (όπως και άλλα που υπήρχαν στην πόλη) προλάμβανε τις επιδημίες, και στηνόταν στα σημεία που είχαν θαφτεί δύο δίδυμα μοσχάρια, τα οποία παρέλαυναν, πριν θυσιαστούν, στους δρόμους της πόλης.

Σ.Σ.: Η πρώτη εβδομάδα στην Αθήνα δεν ήταν πιο καλύτερη με το άγχος που μου προκάλεσαν τα τεχνικά προβλήματα για να μπορώ να στέλνω τις ανταποκρίσεις μου. Με την ευκαιρία να ευχαριστήσω την Αθηναία εκδεκτή συνεργάτιδά μας, Νίκη Καλτσόγια, για την πολύτιμη βοήθειά της. Σήμερα αναχωρώ για Ρόδο - Σύμη για ν' αλλάξω τοπίο και θέμα...